

INVESTIȚIA ÎN CAPITALUL UMAN. CÂTEVA CONSIDERAȚII CU REFERIRE LA ROMÂNIA

GABRIEL MURSA*

Human Capital Investment. Some Considerations on Romanian Case

Abstract

This paper tries to present two main problems. First of all, it analyses the basis of human capital theories conceived by economists in last decades. In the second half part of paper, we discuss human capital investments level in romanian society. The essential point here is that investing in people produces more welfare in the long run. The amelioration of this special kind of investment is the best way to improve labor productivity. Unfortunately, our short analysis shows that romanian human capital competitiveness is reduced by insufficient investment.

Key words: human capital, investing in people, labor force, competition, human development.

1 Introducere

Fiecare individ s-a născut cu o propensiune irepresibilă de a își ameliora propria condiție. Eforturile lui izvorăsc din dorința neostoită de a proceda astfel încât starea sa curentă să se îmbunătățească prin acțiunile personale direcționate spre ținte ce îi satisfac înclinațiile obișnuite. Străduințele umane au în vedere producerea utilităților capabile să îi procure atingerea obiectivelor finale care rareori sunt exclusiv de natură economică. În fapt, bunăstarea ființei umane constă într-un set unic de finalități ce pot fi atinse prin intermediul bunurilor furnizate de sistemul economic fără ca cele de pe urmă să reprezinte valori prin ele însele. Totuși, încercarea perpetuă a omului se lovește de raritatea mijloacelor lăsate la dispoziție de mediul înconjurător. Cu alte cuvinte, realizarea veșnicului deziderat al naturii umane suportă constrângerile greu surmontabile ale resurselor sărăcicioase. Oriunde privim în jurul nostru, observăm o astfel de situație realizând că deținem suprafețe agricole prea restrânse, rezerve de petrol sau gaze naturale insuficiente, cantități modeste de minereuri etc. Practic, descoperim că instrumentele necesare atingerii scopurilor individuale se dovedesc prea modeste prin comparație cu expectativele noastre legitime. Susținem, așadar, că piedica fundamentală în calea îmbunătățirii condiției umane derivă din insuficiența cronică a capitalului. Evident, vorbim de o insuficiență relativă, raportată la nevoile umane și nu de o raritate absolută.

---

* Lector doctor, Catedra de Economie Politică, Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, e-mail: mursa@uaic.ro

2 Evoluția teoriilor asupra capitalului uman

Definit în sens larg, capitalul înseamnă practic orice mijloc la dispoziția omului și utilizat pentru creșterea bunăstării individului. Includem aici instalațiile, terenurile, mașini, clădiri dar și materiile prime, mijloacele ce facilitează schimbul etc. De-a lungul timpului, acesta i-a fost înțelesul atribuit de făuritorii și modelatorii neobosiți ai “științei întunecate”. În ciuda faptului că producția bunurilor și serviciilor era atribuită acțiunii umane interesate, economiștii nu au considerat decât târziu capacitățile umane ca parte a capitalului. Totuși, anii `50 ai secolului trecut consfințesc includerea definitivă a resurselor umane în rândurile acestuia prin studiile de pionerat ale unei școli de pe lângă prestigioasa universitate din Chicago. De atunci, termenul *capital uman* a intrat în vocabularul curent al lumii academice sau în bagajul lingvistic al omului obișnuit prin studiile de mare finețe și ingeniozitate ale lui G. Becker (Premiul Nobel în 1992), J. Mincer sau Theodore Schultz (Premiul Nobel în 1979). Normele rigorii științifice ne obligă, însă, să amintim faptul că sensul originar al celebrei sintagme își are originile la A. Smith. Încercând să descopere “*natura și cauzele bogăției națiunilor*”, genialul și excentricul gânditor scoțian include în capital “*capacitățile dobândite și folosite ale tuturor locuitorilor sau membrilor societății*” văzute ca și “*cheltuieli restituite, totuși, împreună cu un profit*” [Smith, 1962, 188]. Atitudinea părintelui științei economice este de înțeles dacă ne amintim că el gândea și scria sub influența ideilor filosofice ale Iluminismului ce își propuneau să restabilească încrederea în ființa umană zugrăvită ca valoare supremă. În ciuda noutății de abordare, economiștii de după Smith au neglijat studierea acestui tip particular de capital considerând că ceea ce contribuie decisiv la creșterea producției de bunuri și servicii sunt instalațiile, terenurile, clădirile etc și investițiile corespunzătoare lor. Științei economice i-au trebuit aproape două secole pentru a reveni la remarcă smithiană conform căreia investițiile în cunoștințele și aptitudinile indivizilor produc profit și participă direct la înauțirea unei națiuni.

Cercetătorii acordă o importanță crescândă zestrei economice a omului începând cu mijlocul veacului trecut, această preocupare traducându-se într-o sporire rapidă a studiilor propuse spre analiză și critică [Becker, 1997, 1]. Sugestiile privind performanțele economice ale capacităților umane nu vin, în totalitate, dinspre așa-zisa școală a capitalului uman ci și din alte zone ale “științei alegerilor”. Străduindu-se să descopere atribuțiile legitime ale guvernului în educație, M. Friedman, unul dintre cei mai rafinați și influenți economiști ai tuturor timpurilor, sesizează faptul că investițiile în capital uman (similare cheltuielilor realizate cu ameliorarea randamentului capitalului non-uman) determină o creștere a productivității muncii. Pe deasupra, premiantul Nobel din 1976 susține că ratele ridicate ale profitului obținute în educație scot la iveală subinvestiția din acest domeniu [Friedman, 1995, 103-127]. Lucrările publicate în această zonă nu se reduc doar la justificarea cheltuielilor făcute pentru îmbunătățirea cunoștințelor, abilităților, talentelor sau îndemănrilor ci oferă argumente mai largi privind valorizarea ființei umane. De pe astfel de poziții, G. Becker arată că discriminarea rasială nu poate fi susținută nici măcar economic [Becker, 1994, 20]. Th. Sowell furnizează argumente economice împotriva sclaviei susținând, în prelungirea concepțiilor lui Montesquieu, că sclavia se dovedește a fi neperformantă prin comparație cu regimul libertății [Sowell, 1975,]. Dincolo de aspectele prezentate mai sus, trebuie să menționăm faptul că cercetătorii s-au aplecat cu mai multă atenție asupra studiului capitalului uman într-o epocă în care problema rarității resurselor se făcea simțită prin preconizate crize alimentare, ale petrolului (anii 1970) sau ale materiilor prime. Creșterea continuă a populației și exploatarea intensă a resurselor au readus în dezbatere problema “limitelor creșterii” provocând teoria economică la noi răspunsuri sau soluții privind viitorul omenirii. Economiștii au realizat, atunci, mai mult ca niciodată, că accentul trebuie mutat nu pe exploatarea extensivă a resurselor naturale, ci pe utilizarea lor

intensivă; or, noua abordare implică mai mult inteligența, îndemânările, aptitudinile, talentele, cunoștințelor, mai precis, capitalul uman. Ei au înțeles că acesta constituie, de departe, cea mai bogată și mai exploatabilă resursă la îndemâna noastră. De atunci, în procesul de creare a bogăției, accentul cade pe capacitățile umane și pe creșterea randamentului lor. Ca și în cazul capitalului obișnuit, eficiența în alocarea resurselor rare vine din investiții realizate cu scopul obținerii unor efecte substanțial ameliorate cantitativ și calitativ. Dintre eforturile făcute, *“educația și pregătirea profesională sunt cele mai importante investiții în capitalul uman”* [Becker, 1995, 17] dar nu sunt singurele. Evident, *“investiția în om”* [Schultz, 1981] poate însemna și volumul de resurse necesar unei alimentații normale sau fonduri alocate asigurării unei stări de sănătate bune. Prin ea se poate înțelege, de asemenea, străduința de a proteja mediul înconjurător și, în principiu, orice activitate ce poate îmbunătăți calitatea vieții. Însă, la baza tuturor, stau, fără îndoială, resursele investite în educație și cercetare.

Numeroasele studii apărute în ultimele decenii demonstrează, fără urme de îndoială, corelația pozitivă existentă între creșterea bunăstării și investiția în capitalul uman. K. Murphy, R. Tamura, N. Tomes sau J. Mincer sunt doar câțiva dintre cei ce au reușit să demonstreze cu dovezi empirice că la diferențierea veniturilor indivizilor stă, în mare măsură, gradul de calificare și complexitatea studiilor. De la ei deținem dovezi concrete că eforturile ocazionate de saltul educațional (primar, gimnazial, liceal, universitar) primesc recompense sporite pe măsura extinderii perioadei de formare și calificare. Datele statistice confirmă superioritatea veniturilor deținătorilor de diplome universitare prin comparație cu posesorii celorlalte grade de calificare. Chiar concluziile furnizate de analize pe economia României demonstrează că între nivelul studiilor și mărimea veniturilor există o relație pozitivă după cum aceleași cifre arată, fără dubii, că între gradul de ocupare al forței de muncă și durata educației (adică, mărimea investițiilor în capitalul uman) se manifestă același tip de relație. Analizele pieței românești a muncii arată că cei mai afectați de șomaj sunt indivizii cu educație modestă în timp ce persoanele cu studii universitare suferă în mai mică măsură de pe urma acestui fenomen. O asemenea constatare ne aduce la una dintre concluziile lui Becker conform cărora diferențierea veniturilor funcție de investiția în educație se manifestă indiferent de gradul de dezvoltare a sistemelor economice luate în calcul. Ea poate fi întărită de o remarcă a lui Samuelson care explică rata ridicată a șomajului printre tinerii de culoare din Statele Unite prin calificările scăzute deținute de aceștia [Samuelson, 1990, 342]. Statisticile românești mai subliniază faptul că mai mult de jumătate din posturile de conducere din societatea noastră sunt ocupate de indivizi cu studii superioare, ponderea fiecărui grad de instruire diminuându-se pe măsura coborârii la nivel liceal, gimnazial și a.m.d.

3 Scurtă evaluare a investiției în capitalul uman din România

Problematica investiției în capitalul uman devine o chestiune cu atât mai interesantă de studiat cu cât face referire la realitățile economiei românești. Forța de muncă indigenă se află în plin proces de integrare într-o piață în care competiția constituie regula fundamentală. Prin dărâmarea barierelor politice și economice, posesorul de abilități, cunoștințe și aptitudini autohton intră în concurența acerbă cu capitalul uman dintr-o zonă economică de mare performanță. Aici, debutează marile probleme pentru România, probleme ce scot în evidență marile curențe în administrarea acestei prețioase resurse. O simplă comparare a câștigurilor salariale obținute în România, pe de o parte, și Uniunea Europeană, pe de altă parte, scot la iveală adevăruri dure. Mai exact, capitalul uman național degajă o producție mult mai scăzută prin comparație cu cel occidental. Această situație, în strânsă corelație cu altele, clasează țara noastră, din punctul de vedere al indicelui dezvoltării umane (*HDI*), pe

ultimul loc de ocupat pentru o națiune pretentivă la integrare în structurile vest-europene. În plus, plasarea României pe poziția cu numărul 69 nu ne include, practic, în standardelor europene din punctul de vedere al duratei de viață, al sănătății, al calității vieții și *nivelului de educație*.

Analiza *Raportului de dezvoltare umană* (publicat anual) atrage atenția asupra acestei chestiuni din mai multe puncte de vedere [UNDP, 2005]. În primul rând, remarcăm faptul că România are cele mai scăzute alocații bugetare pentru educație (3,5% din PIB în 2001) dintre țările europene sau candidate la integrare. Același statut îl au și cheltuielile pentru cercetare-dezvoltare (0,4% din PIB). Prin comparație, Suedia - clasată pe primele locuri în clasamentul *HDI* - alocă de 46 de ori mai mult. Singurul lucru de comentat, aici, ar fi faptul că celelalte țări alocă cel puțin dublu. Asemănător stau lucrurile în privința numărului de cercetători raportat de un milion de locuitori. Din nou ocupăm ultimul loc cu un număr de 879 de cercetători/milion locuitori în timp ce Suedia are de șase ori mai multe persoane lucrătoare în domeniu iar Islanda de opt ori. Deosebit de grav este faptul că dintre cei 120.000 de funcționari autohtoni mai bine de jumătate nu dețin o diplomă universitară. Apoi, trebuie remarcat faptul că avem cel mai redus număr de studenți la mia de locuitori (28) față de o medie europeană de 35 [CEPES, 2005]. Aceste discrepante sunt sintetizate de diferențele *HDI* (0,778 pentru România și 0,956 pentru Norvegia, țara clasată în fruntea clasamentului întocmit an de an de către Națiunile Unite). Fără a intra în prea multe detalii, mai merită de constatat că România deține printre cei mai scăzuți indici educaționali din Europa (Education Index) - 0,8 [UNDP, 2005]. Dacă vom compara mărimile de mai sus cu PIB-ul pe cap de locuitor realizând o analiză comparativă între țări, vom înțelege că performanța economică a unei națiuni (reflectedă în calitatea generală a vieții) se află în strânsă legătură cu investiția în capitalul său uman.

O evaluare sumară a capitalului uman din România scoate la iveală subinvestiția cronică din acest domeniu și efectele sale asupra performanțelor economice ale forței de muncă naționale. Evident, există și angajați competitivi dar numărul lor este destul de modest prin comparație cu mâna de lucru ieftină, deci slab productivă. O astfel de situație este mult mai ușor de observat la exportul de forță de muncă spre statele Uniunii Europene. Cei mai mulți co-naționali ce merg să lucreze în vestul Europei ocupă de regulă slujbe prost remunerate prin comparație cu cele ale indigenilor ceea ce subliniază clar diferența de productivitate și discrepanțele de investiții în pregătirea profesională. Românul ce își plasează resursele umane în străinătate lucrează, de regulă, în activități ce consumă preponderent capacitățile fizice, ceea ce denotă subinvestiția relativă în calificări și abilități din partea sa. Structura exportului românesc de bunuri și servicii reliefează faptul că forța de muncă națională este utilizată în zone ca *lohn-ul* unde remunerarea se situează la nivele de salarizare și productivitate dintre cele mai modeste.

Situația capitalului uman autohton nu este întâmplătoare. După jumătate de veac de "întreceri socialiste" cu producții agricole "record" la hectar și cu planuri cincinale atinse în "patru ani și jumătate", descoperim că iminenta noastră integrare în structurile economice concurențiale ale Uniunii Europene ne plasează într-o postură destul de dificilă. Industrializarea forțată și cooperativizarea cu pistolul au împiedicat pregătirea adecvată a forței de muncă. Angajarea exclusivă pe domeniul public a distrus etica muncii, sentimentul asumării responsabilității personale, a demotivat salariatul separându-l de obiectivele fanteziste ale "propășirii pe calea socialismului". Rezultatele se văd, printre altele, în performanțele administrației publice. Astăzi, forței de muncă românești îi lipsește mentalitatea concurențială, flexibilitatea și adaptabilitatea la condițiile schimbătoare ale sistemului economic ceea ce justifică greutatea cu care mulți români acceptă slujbe noi. O bună parte a ratei șomajului are ca origine asemenea realități. În plus, partea cea mai

performanță a capitalului uman național migrează spre zone (țări) unde exploatarea propriilor avantaje aduce câștiguri net superioare.

4 Concluzii

Consecințele analizei de față trebuie să convingă opinia publică, firmele private și, nu în ultimul rând, decidenții politici de necesitatea alocării de resurse suplimentare acestui domeniu vital dezvoltării economice deoarece există o mulțime de studii (din nefericire, foarte reduse ca număr în țara noastră și în zona Europei centrale și de est) care demonstrează că încercările umane de sporire a bunăstării materiale și spirituale depind decisiv de performanțele acestui tip special de capital. Competiția crescândă pe piețe din ce în ce mai integrate obligă oamenii să recurgă tot mai des la cunoaștere; or, obținerea și utilizarea ei implică investiții în cercetarea capabilă să o degajeze și în educația în stare să o transfere forței de muncă și performanțelor economice. Imperativul afirmației noastre este cu atât mai valabil pentru România cu cât potențialul uman indigen este clar subutilizat prin neglijarea investițiilor private sau publice în sistemul educațional și de cercetare. Pregătirea și exploatarea cunoștințelor, îndemănarilor, abilităților profesionale și valorilor culturale depind de conștientizarea publică asupra faptului că doar transformarea în prioritate a investițiilor în capitalul uman poate imprima acestuia competitivitatea necesară pentru a face față noilor circumstanțe ale dinamicii economiei moderne. Ca aspirantă la integrarea în structurile societății vest-europene, România trebuie să țină cont că obiectivul fundamental al *Procesului Lisabona* vizează transformarea acestui bloc “în cea mai **competitivă și dinamică economie bazată pe cunoaștere, capabilă să susțină creșterea economică prin crearea de mai multe locuri de muncă și realizarea unei mai bune coeziuni sociale**”.

Mai mult ca oricând performanțele obținute pe calea dezvoltării umane depind de producția și asimilarea cunoașterii în procesul de creare a subzistențelor, de capacitatea omului de a face un pas în față prin inovare, de eficacitatea mobilizării resurselor puse la dispoziție de prețioasele capacități ale omului. Va trebui să învățăm că prosperitatea pe care o vizăm cu toții depinde primordial de un tezaur inestimabil, de resursa noastră capitală, omul.

Bibliografie

- Becker, G., *Capitalul uman, o analiză teoretică și empirică cu referire specială la educație*, Editura ALL, București, 1997.
- Becker, G., *Comportamentul uman – o abordare economică*, Editura ALL, București, 1994.
- Friedman, M., *Capitalism și libertate*, Editura Enciclopedică, București, 1995.
- Samuelson, P., Nordhaus, W., *Economia*, McGraw-Hill, Madrid, 1990.
- Schultz, Theodore W., Letiche, John M., *Investing in People: The Economics of Population Quality*, Univ of California Pr, Ewing, New Jersey, 1981.
- Simon, Julian L., *The ultimate resource*, Princeton University Press, 1981.
- Smith, A., *Avuția națiunilor*, Editura Academiei Române, București, 1962.
- Sowell, Thomas, *Race and economics*, David McKay Company, New York, 1975.
- *** *Human Development Report 2004*, la <http://hdr.undp.org/>.
- *** *Statistical Information on Higher Education in Central and Eastern Europe 2003-2004*, la http://www.cepes.ro/information_services/statistics.htm.